

1.16. Divas kultūras = divas civilizācijas

Ļoti izplatīts ir viedoklis par antīkās kultūras turpināšanos eiropiskajā jeb Rietumu kultūrā, kas pastāv mūsdienās. Par Rietumu kultūras sākotni un pamatu uzskata antīko kultūru. Tāds viedoklis dominē izglītībā, sabiedrības masu apziņā. Filosofijā, zinātnē ir savādāk. Īpaši kultūras filosofijā. Ne visi Rietumu domātāji atzīst antīkās kultūras kontinuitāti Rietumu kultūrā. Viņi saskata divas dažādas kultūras, respektīvi, arī divas dažādas civilizācijas. Antīkā kultūra/civilizācija būtiski atšķīrās no tās kultūras/civilizācijas, kas radās Eiropā pēc Romas impērijas sabrukuma.

Krasu atšķirību saskatīja Špenglers. Tas atspoguļojas viņa teorijā par faustisko kultūru (Rietumu) un apollonisko (antīko, īpaši seno grieķu) kultūru.

Lasot Špenglera grāmatu, apolloniskās kultūras portretu var izveidot no atsevišķu antīkās kultūras parādību raksturojuma. Apolloniskā dvēsele neieredzēja tālumu, bezgalību, nenoteiktību; matemātika bija bez telpas jēdziena, fizika bija bez spēka jēdziena, literatūra bija bez tēla iekšējās dzīves atveidojuma. Dievi ir konkretizēti: mājas dievi, lauku dievi, pilsētu dievi u.c. Antīkā māksla nepazīna tālumu, horizontu kā estētisko tēlu; zīmējumos nav kalnu, mākoņu, horizonta; dominē melnā, dzeltenā, sarkanā, baltā krāsa; nav zilās un zaļās krāsas, bez kurām nevar atveidot dabu. Tēlniecība radīja tikai izolētus ķermeņus; sejās nav garīguma, garīgās bezgalības, kā tas ir Ticianam, Rembrantam. Apolloniskā dvēsele pazīst tikai individualizētu (viena cilvēka) telpu, bet ne kolektīvu telpu; nepazīst likteņa tāli, laika tāli, telpas tāli. Mākslas darbos nav ēnas, zvaigznes; dominē mūžīga gaisma bez laika norādes; nav saprotams, vai ir rīts, diena, vakars, nakts. Apolloniskā kultūra ir kultūra bez dinamikas, vēstures, tieksmes pēc bezgalības; valda ķermeniskums, statiskums, kustības pabeigtība.

Kā raksta Špenglers, antīkā pasaule neapzinājās savu miršanu. Tā ir būtiska atšķirība no mūsdienām, jo Rietumu pasaule apzinās savu bojāeju. Rietumu pasaule iet bojā apzinīgi, apzinoties (izbaudot) katru jauno pagrimuma pakāpi.

Antīkā kultūra/apolloniskā kultūra tāpat kā jebkura kultūra bija nolemta vientulībai. Kultūru likteņi vienādi, bet katras kultūras dvēsele ir specifiska. Tāda bija arī antīkā kultūra Špenglera koncepcijā.

Kad kultūra noriet civilizācijas stadijā (kaila tehnicisma kundzībā), šajā stadijā dzimst jauna kultūra, kurai nav nekādas intereses par veco kultūru. Tas attiecas arī uz mūsdienām. Postcilvēku postkultūrai nav nekādas intereses par cilvēku kultūru; pagātnes mantojuma atklāta un ciniska noliegšana ir postmodernisma viena no galvenajām nostādnēm.

Faustiskā dvēsele nostiprinājās no X gadsimta reizē ar romāņu stilu. Špenglera ieskatā X gadsimts ir eiropiskās jeb Rietumu kultūras sākuma laiks.

Rietumu kultūra krasi atšķiras no antīkās kultūras – apolloniskās dvēseles. Rietumu kultūrā valda faustiskā dvēsele. Tajā galvenais ir tāluma ilgas un bezgalīgas telpas izjūta.

Šajā sakarā var uzdot ķecerīgu jautājumu: „Vai tāluma ilgas un bezgalīgas telpas izjūta nav „migrantu” mantojums Rietumu kultūrā?”. Nav noslēpums šodienas rietumeiropiešu etnoģenētiskais raibums, kas radās barbaru etnosu ieceļošanas rezultātā Romas impērijas teritorijā. Rietumu kultūru/faustisko dvēseli būtiski nosacīja barbaru genofonds. Un, lūk, šajā genofondā, kas lielā mērā nāca no bezgalīgi plašām stepēm, varēja saglabāties tāluma ilgas un bezgalīgas telpas izjūta.

Bezgalīgas telpas apjūsmotāji bija Dekarts, Kants. Ja apolloniskais suverēno indivīdu kults radīja politeismu, tad faustiskais bezgalības kults radīja monoteismu. Faustiskums ir bezgalīga vientulība bezgalīgajā bezgalībā; monoteisma arhitektūras virziens gotika ir traukšanās uz bezgalību.

Faustiskais portrets vienmēr ir autoportrets. Tieksme pēc savas garīgās pasaules izpratnes Rietumu kultūrā XVIII gs. izvērtās dienasgrāmatu, vēstuļu, autobiogrāfiju, grēksūdžu modē. Kā zināms, XX gs. tas izvērtās apziņas plūsmas metodē Rietumu romānos, kurus atdarināja arī pie mums (A.Bels). Kontrasts ar mūsdienām (XXI gs. sākumu) ir milzīgs. Mūsdienīgais garīguma nihilisms smejas par vēstuļu, dienasgrāmatu žanriem. Apziņas plūsmas metodes izmantojums

notiek eksaltētā, primitīvā un vulgārā veidā. Ne velti šodienas literatūrzinātnieki izsakās par literatūras nāvi.

Špenglera ieskatā faustiskā kultūra sāka pagrimt civilizācijā no XIX gadsimta. XX gs.sākumā, par ko varēja spriest 1936.gadā mirušais Špenglers, Rietumos jau valdīja civilizācija.

Civilizācijas domātāji jau bija Šopenhauers, Nīče ar savu cīņu pret dabu, viņu intelektuālismu, dzimumdzīves mīlestību kā bioloģisko interešu objektu. Civilizācijā faustiskās dvēseles bezgalīgā trauksme, tāluma ilgas pārvēršas bioloģiskās evolūcijas kaislībās, sociālisma varas kārē, vairākuma gribā. Kanta intelektuālajā pasaulē vēl bija kosmiskums un metafizika. Ne velti Špenglers nedaudz atzina Kantu, visvairāk cienot Gēti.

Civilizācijas ģenēzē kardināla loma bija ateismam. Ateisms faktiski ir civilizācijas pamats, dziļākā būtība. Ateisma rezultātā mirst mitoloģiskā apziņa, mirst mīts, izšķīst simboliskā māksla, metafizikas vietā stājas ētiskais racionālisms, practicisms, dzīves mehanizācija, darvinisms, sociālisms. Civilizācijā brīvība, gars, personība, daiļrade tiek pretstatīta pragmatiskai nepieciešamībai, rentablam izdevīgumam, objektu pasaulei, kurā valda ļaunums, alkātība, ciešanas, verdzība, naidis, nesaticība. Sociālisms kļūst sabiedriskā racionālisma galējā pakāpe. Civilizācija ciena pedantismu bez radošas dzīvības, gara atraisītības, dvēseles pulsācijas.

Civilizācijā izdomātais un aktīvi realizētais kapitālisms balstās uz racionālismu, kas nekalpo cilvēkiem, bet kalpo sistēmai un ekspluatācijai, galu galā XX gs. beigās sevi novedot līdz iracionālajam kapitālismam (skat. grām. „Iracionālā kapitālisma gramatika”).

Mūsdienu civilizācijas līmenī, iracionālā kapitālisma līmenī, sabrūk Rietumu kultūras lepnums – sabrūk privātīpašums. Sāk valdīt kredītu vara, viss pieder bankām; transnacionālo un citu korporāciju īpašnieki ir nomaskējušies akciju, īpašuma daļu tīklos un nav noskaidrojami.

Iracionālajā kapitālismā emocionālās faktūras centrā ir nauda, baudas, parvēniju lumpeniskie prieki. Ne tikai maģistrālās partijas, bet reāli visas partijas kalpo iracionālajam kapitālismam.

Iracionālais kapitālisms tēlo atsacīšanos no ideoloģijas. Patiesībā šī demonstratīvā atsacīšanās jau pati par sevi ir noteikta ideoloģija. Tai ir katastrofālas sekas, jo tā ir sociāli nevērtīga ideoloģija un neļauj izstrādāt, un realizēt sociāli vērtīgu ideoloģiju. Nekas tā nebremzē sabiedrības attīstību kā labas ideoloģijas trūkums, apvienojot un mobilizējot cilvēkus.

Iracionālajā kapitālismā sabrūk arī tāds faustiskās kultūras/Rietumu kultūras komponents, principā – dzinējspēks, kā elite. Vēsturisko procesu moderators tradicionāli ir elite (plašāk – inteliģence). Tagad tas tā vairs nav. Moderators kļūst nauda un baudas. Ja arī elite formulē konstruktīvus sociālos priekšlikumus, tad tos tūlīt noslāpē naudas un baudas fani (galvenokārt – postcilvēki).